

Aqasadiq Ağəli oğlu Gəraybəyli 1897-ci il mart ayının 15-də Şamaxıda dünyaya gelir. O, ilk tehsilini Bakıda türk-rus məktəbində alır. 1916-ci ildə Politexnik məktəbinə daxil olur. Texnikumda Cəfər Cabbarlı ilə yaxın dostluq münasibətləri yaranır. Təhsil illərində Aqasadiq Müslüm Maqomayevin rus ədəbiyyatından keçdiyi dərsləri maraqla dinləyir, Puşkinin, Nekrasovun poeziyası, Qoqolun dramaturgiyası ilə tanış olur.

Texnikumda oxuyarkən "Nican", "Səfa" cəmiyyətlərinin teatr truppalarında epizodik roller oynayır. Bakıya Rusyanın müxtəlif şəhərlərində müntəzəm qastrol səfərlərinə gələn truppaların tamaşalarını həvəsle izləyir. Səhne sevgisi ilə yanaraq Hüseyn Ərəblinskiyə ustad müəllim təmsilində baxır; onu cəzibəsində saxlayan ecazkar aktyor sənətinin sırlarını öyrənməye can atır.

Bu illərdə aktyor kimi yetişməyində Abbas Mirzə Şərifzadənin də xüsusi rolu danılmazdır. Aqasadiq Abbas Mirzənin quruluşunda "Ağa Məhəmməd Qacar"da Sadıq xan, "Nadir şah" əsərində isə Şah Təhmas kimi obrazlarla Şərifzadənin rəğbetini qazanır. Aqasadiq Gəraybəylinin ilk səhne rejissorlarından olan Hüseynqulu Sarabski gənc aktyorun istedadına inamlı yanaşır; onu rəhbərlik etdiyi dram dərnəyinə qəbul edir, parlaq gələcəyi nə işləti ümidi bəsləyir.

Aqasadiq Gəraybəyli 1921-ci ilin noyabrında sənət fəaliyyətini yeni yaranan "Tənqid-təbliğ" teatrında davam etdirir. Teatrın səhnəsində H.Abbasov, M.A.Əliyev, S.Ruhulla, M.Kazimovski, M.Vəlixanlı ilə çiyin-çiyinə çalışır. Tənqid-təbliğ teatrında əsasən bir-perdəli vodevillər, müxtəlif təbdil olunmuş pyeslər oynanılır; teatrın yaradıcılıq istiqamətində improvizələrə geniş yer verilir. Aqasadiq Gəraybəylinin M.A.Əliyev, M.Vəlixanlı ilə oynadığı ko-

FİTRİ İSTEDADLI SƏNƏTKAR

(Xalq Artisti Ağasadiq Gəraybəylinin yaradıcılığı haqqında)

mik səhnələr həmişə sürəkli tamaşaçı alqışları ilə qarşılırlar.

Aqasadiq Bakıda yenice təşəkkül tapan kino sənətinə də biganə qalmır. Tez-tez Azərbaycan Foto-Kino İdarəsinə gedir, çəkilişləri maraqla izləyir. Çox keçmədən o, 1923-cü ildə ilk dəfə milli kinomuzun səssiz dövründə ekranда görünür. "Qız qələsi" filminde həkim obrazını oynayır.

1926-ci ildə Bakı Türk İşçi Teatrında A.Tuqanovun hazırladığı "Ölülər" tamaşasındaki İsgəndər obrazı Aqasadiq Gəraybəylinin aktyor yaradıcılığında ən parlaq səhifələrdən biridir. Aqasadiq Gəraybəyli İsgəndər obrazını M.A.Əliyev və R.Təhmasibin ifasında gərsə də, sənətkarları təkrarlamır, özüne məxsus yaradıcılıq əslubunu seçilir. İsgəndər obrazında uğur qazanmasının ilkin səbəblərindən biri təqlidçilikdən uzaq olmasından qaynaqlanır. Tamaşaçılar onun təqdimində tamamilə yeni bir İsgəndərle qarşılaşırlar. Aktyorun yaradıcılıq fantaziyası, sənətkarlıq axtarışları da İsgəndər obrazının uğurundan təsirsiz ötüşmür.

Rejissor Ə.Süheylinin "Anamın kitabı" tamaşasındaki Rüstəm bəy obrazı Aqasadiq Gəraybəylinin fitri aktyorluq istedadının yeni işığına əvvəlir. Mənali komizmi, bədii ümumiləşdirmələri ilə canlı xarakter yaratmağa müvəffəq olur. Rüstəm bəy obrazında aktyor eyni zamanda həyat müşahidələrinə də əsaslanır. Obrazın xarici görkəmini, iç dünəyini, mənəviyyatını aktyor sənətkar ifasında vəhdətdə təqdim edir. O, C.Cabbarlının pyeslərində iştirak etməyi ilə öyünür, oynadığı roller ilə qurur duyurur.

Aqasadiq Gəraybəyli böyüdüyü aktyor məktəbinin ənənələrinə dən irəli gələrək, oynadığı obrazlara həmişə yaradıcı münasibət bəsləyir. Bəzən haqlı olaraq rejissorlarla razılaşır, lakin fikir mübadiləsində, qızığın sənət mübahisələrində son söz ixtiyarında qalır. H.Nəzərli və S.Rüstəmin "Yangın" pyesinde Aqasadiq Gəraybəyli ilə dövrünün tanınmış rejissorlarından sayılan Rza Darablı arasında fikir ayrılığı yaranır. R.Darablı önce aktyorun təkliflərinə etirazını bildirir də, sonda mənətiqi delilləri ilə razılaşır. Aqasadiq Gəraybəyli xatirələrində qeyd edir ki, tamaşaçada oynadığı obrazla rejissor Rza Darablının

məsləhət gördüyü bahalı paltar əvəzine səhnəyə köhne köynəkdə, ömrünü yaşamış yarimpaloda, cırıq corabılarda çıxır. Obrazın qrimində də aktyor əsaslı dəyişiklik edir. Və səhnəyə ilk çıxışında tamaşaçılarda zahiri görkəmi ilə yaradıldığı gülüş sərrast seçimindən xəber verir.

1927-ci ildə C.Cabbarlının ssenarisi əsasında "Hacı Qara" filminin çəkilişlərinə başlayan A.M.Şərifzadə çox düşünmədən yaxın yaradıcılıq münasibətlərində olduğu Aqasadiq Gəraybəylini Əsgər bəy roluna dəvət edir. Aqasadiq Gəraybəylinin böyük sənət müəllimlərindən olan A.M.Şərifzadə onun çəkiliş meydancalarındakı sərbəst, canlı oyunuñ çok bəyənir. Dövrünün görkəmli aktyorları Mirzə Ağa Əliyev, Mustafa Mərdanov, Sıdqi Ruhulla, Mərziyə Davudova ilə bərabər A.M.Şərifzadənin "Hacı Qara" filminde də Aqasadiq Gəraybəyli işqli sənətkar imzasını yazar.

1929-cu ildə tələbelik dost C.Cabbarlı yazdığı "Sevil" ssenarısında Balaş roluna onun namizədiyini verir. Səssiz dövrünü yaşıyan milli kinomuzda Aqasadiq Gəraybəyli obrazın xarakterini qrim, kostyum elementləri ilə bərabər üz mimikaları, ifadəli baxışlarla canlandırmaya çalışır. Teatrın canlı səhnəsində qüdrətli səsini bədii intonasiyasında yaradığı obrazları səssiz kinoda fərqli ifadə vasitələri ilə təqdim edir. Artıq ilk ekran rollarından Aqasadiq Gəraybəyli kino aktyoru kimi də tamaşaçıların nəhayətsiz sevgisini qazanır.

Geniş diapazonlu yaradıcılıq malik olan aktyor 1936-ci ildə "Əməkdar artist", 1940-ci ildə "Xalq Artisti" fəxri adları ilə təltif edilir.

Aqasadiq Gəraybəylinin obraz yaradıcılığında onun səs diapazonu, tembri, ahəngi də təsirsiz ötüşmür. Maraqlıdır ki, kinomuzun səslə dövründə Aqasadiq Gəraybəyli obraz yaradarkən ilk dəfə kamerası qarışında deyil, mikrofon üzerinde dayanır. O, 1938-ci ildə kinorejissor Viktor Turinin quruluş verdiyi "Bakılılar" filminin səsləndirilməsində Rza Əfqanlı, Mustafa Mərdanov, Əli Qurbanovla bərabər iştirak edir.

Aktyor ömrünün sonuna qədər səhnədən və ekranдан ayrılmır. Azərbaycan Dövlət Akademik

Dram Teatrının səhnəsində "Vaqif"da İbrahim xan, "Sevil"də Balas, "Aydın"da Dövlət bəy, "Od gelini"ndə Altunbay, "Fərhad və Şirin"da Xosrov, "Xanlar"da Koba, "Qaçaq Nəbi"də Naçalnik, "12-ci gecə"də ser Tobi, "Mariya Tündör"da Simon Renar, "Əliqulu"da Simon Renar, "Əliqulu"da Qaçاقlar"da Sveyser, "Müfəttiş"də Qorodniçi,

gətirir.

Sonuncu dəfə 32 yaşında milli kinomuzun səssiz dövründə filmlə çəkilən Ağasadiq Gəraybəyli yalnız 50 yaşında yenidən çəkiliş meydancalarında görünür. "Fətəli xan" filminin hazırlanıq mərhələsində sənət dostları quruluşu rejissor Yefim Dzığana Sərdarın elçisi roluna Aqasadiq Gəray-

başça gülüşü unudulmaz aktyorun ciddi ifa tərzində yaranır. O, hər bir obrazı canlı insan kimi təqdim edir. Maraqlıdır ki, aktyor satirik tipləri yaradarkən bədii qroteska yol vermir, ifadəli aktyor oyunu qüvvəti realizmdən qaynaqlanır. Realizm Ağasadiq Gəraybəyli sənətkarlığının əsas təməlidir.

1956-ci ildə kinorejissor Hüseyin Seyidzadənin ləntə aldığı "O olmasın, bu olsun" filmindəki Rüstəm bəy obrazı Ağasadiq Gəraybəylinin kino yaradıcılığında xüsusi yer tutur. Rüstəm bəyin uğurlu ekran təcəssümü Ağasadiq Gəraybəylinin komediya janrindəki sənətkarlığının ən bariz nümunələridir.

"O olmasın, bu olsun" filmində Gülnaz rolunun ifaçısı Tamara Gözəlovanın aldığı müsahibədə:

"Aqasadiq müəllimi ilk görüşü müzdən özümə ata kimi qəbul etdim. Diqqətini, qayığını duydum. O zaman mənim 15 yaşım var idi. Çəkilişlərdə Aqasadiq müəllimin mənə çox köməyi dəydidi. Rüstəm bəy və Sərvərlə olan səhnədə Aqasadiq müəllim mənə el hərəkətləri ilə oynaması təklif etdi. Onun dediyi kimi oynamadım. Rejissor Hüseyin Seyidzadə də Aqasadiq müəllimin bu təklifi ni bəyəndi.

O, bütün kadrlarda ürəyi istədiyi kimi çəkiliirdi. Rüstəm bəyə Sənəmin mübahisə səhnəsini bir neçə dubl çəkdi. Rejissor növbəti epizodu çəkmək istəyəndə Aqasadiq müəllim dedi ki, bu epizoddan tam razı deyiləm. Bir dubl da çəkək. Növbəti dublda kasanı necə zerbə yerə vurdusa qırıntıları etrafə yayıldı. Barat xanım da, Aqasadiq müəllimin, mənim də əlim yaralandı. Amma o, çəkiliş axıra qədər yerinə yətiirdi. Bu, onun çəkilişə ciddi münasibətindən irəli gəldi.

Çəkilişlərdə bəzən rejissor Hüseyin Seyidzadə məndən razı qalmırdı. O zaman Aqasadiq müəllim səhnəni, vəziyyəti mənə başa salırdı".

1961-ci ildə kinorejissor Əliştefat Atakişiyev "Bizim küçə" filmində Kurts rolunun ifaçısı Dmitri Orlovun səsləndirilməsi üçün səs sinaqları aparrı. Nəhayət, o, Aqasadiq Gəraybəylinin nəməzədiyli üzərində dayanır. Unudulmaz sənətkar mikrofon önündə bu obrazı xüsusi məharətə səsləndirir.

Aqasadiq Gəraybəyli yaradıcılığı boyu bəzi aktyorlar kimi heç vaxt rol namən cilddən-cildə girmir: həmişə sənətkar qürurunu qoruyur, böyük aktyor sənətinə sadiq qalır. Sonuncu dəfə 88 yaşında kinorejissor Vaqif Mustafayev "Mozalan" satirik kinojurnalı üçün çəkdiyi "Nəvəmin nəvəsinin nəvəsi" bədii süjetində görünür. O zaman artıq aktyorun görmə qabiliyyəti zəifləyir, səbəst yerimədə bir qədər çətinlik çəkir. Vaqif Mustafayev vəziyyətdən çıxməq üçün Ağasadiq Gəraybəylini yalnız oturan yerdə ləntə alır. Aktyorun sonuncu ekran obrazı olan baba ucalığı, vüqarı ilə bərabər düzlu yumor ilə deyildi.

Aqasadiq Gəraybəylinin milli teatr və kino sənətinin inkişafindakı xidmətləri əvəzsizdir. Dövrünün ən yüksək mükafatlarına layiq görülen aktyor həmkarları ilə səhəbtərdə, yaradıcılıq görüşlərində heç vaxt fəxri adları, layiq görüldüyü orden və medalları ilə öymür. Hələ 1940-ci ildə Xalq Artisti fəxri adına layiq görülen Aqasadiq Gəraybəyli həmişə xalqın artristi kimi sevildir.

Etiraf edək ki, bəzi kinorejisorların biganəliyi, laqeydiyi Aqasadiq Gəraybəylinin də sənətkar tələyindən yan keçmir. O, istər komik, isterə də dramatik rollarda yeni sənətkar sözünü demək iqtidarında idi. Lakin zamanında aktyorun yaradıcılıq potensialını üzə çıxarmaq üçün lazımi ssenarilər yazılmır, o, film çəkilişlərində də nadənsə diqqətən kənarda qalır.

Görkəmli sənətkar 5 dekabr 1988-ci ildə 91 yaşında vəfat edir. Həyati boyu arzularında yaşatdığı Azərbaycanın müstəqilliyini, üçrəngli bayraqının zamanın qara buludlarından sıyrılaraq yenidən zəfərlə dalgalandığını görmək ona nəsib olmur.

Aqasadiq Gəraybəyli fitri istedadlı sənətkar idi. Onun təməlini qoyduğu aktyor məktəbi müstəqil Azərbaycanın yeni sənətkar nəslinin yetişməsində həmişə əvəzsiz rol oynayaqdır.

Aqasadiq Gəraybəyli fitri istedadlı sənətkar həyati 120 ili tamam olur. O, bu gün də sənət meyari olan fitri istedad aynasından həyat sevgisilə dolu işləri, gülləşər, nuranı çöhrəsi ilə bize baxır...

Hatəm ƏSGƏROV, rejissor.

"Romeo və Cülyetta"da Lorenzo, "Rəqs müəllimi"nde Tebano, "Xoşbəxtlər"de Nəsirov kimi unudulmaz obrazlar yaradır.

O, ister komik, isterə də dramatik rolların mahir ifaçısı idi. Hər rol üzərində məsuliyyətə çalışır, təkcə məşq saatları ilə kifayət lənməzdi. Aktyor oyunduda həyatılıy়, realizmin xüsusi əhəmiyyətini həmişə vurğulayırdı. Yaradıcılığında klassik aktyor məktəbinin ən gözəl ənənələrini yaşadır, realist xarakterlər yaratmağa müvəffəq olurdu. Sənətkarlıqla oynadığı pauzalarda bəzən əlahəzəret sözə də qalib gelməyi bacarırdı. Lakonik strixlər və tapıntılar yalnız gərgin axtarışlarının uğurlu nəticəsi idi.

Aqasadiq Gəraybəyli kino yaradıcılığında da irili-xirdəli 30-a yaxın müxtəlif xarakterli obrazlar da aktyor oyunu ilə seçilir. Sənətsevərlərə "Fətəli xan" filminde Sərdarın elçisi, "Qızmar günəş altında" Sərdarov, "Leyli və Məcnun"da ibn Xalid, "Bizim küçənin oğlanları"nda Rüstəm kişi, "Mən mahni qoşuram"da Abdulla, "Poçt qutusu" qismətərəfli filminde isə xan kimi rolları yaxşı tanışdır. Mübəlgəsiz demek olar ki, "Bəxtiyar" filmindeki klub müdürü Aqabala xatırlayarkən hamının üzü güller, dodaqlara xərif tebəssüm qonur. Aqasadiq Gəraybəylinin tipin dilindən dediyi sözərə bəgün də xalq arasında yumorlu məsəllər kimi yaşayır... "Heç artistə qabaqcadan pul verərlər?", "Bəlkə, balaca bir antrakt elan edək?", "İncəsənət mənim həyatimdır...", "Nə qədər mən sağlam, mənə bax öyrən...", "İncəsənətə köhnəyəm..." .

Aqasadiq Gəraybəyli komik rollarında tamaşaçıları heç vaxt güldürməyə çalışır. Əksinə, ta-